

Udvari István, Magyar–ukrán szótár 2. M–Zs

Glossarium Ukrainicum 9.

Főmunkatárs: KÓTYUK ISVÁN. Munkatársak: HEGYES ANGÉLA, MUSKETIK LESZJA, ROMÁNYUK RENÁTA. Közreműködők: ABONYI ANDREA, KÁPRÁLY MIHÁLY, KÁPRÁLY NATÁLIA, SZOFILKÁNICS JUDIT. Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke. Nyíregyháza, 2006. 710 lap

Egy olyan szótár második kötetét vehetjük a kezünkbe, amelyről azt gondoltuk, hogy nem fog napvilágot látni, mivel elindítója, megvalósítója és főszerkesztője örök nyugalomra tért. UDVARI IST-

VÁN professzor úrnak tudományos munkássága terén egyik nagy álma az volt, hogy befejezze az 1998-ban elkezdett ukrán–magyar, magyar–ukrán szótári munkálatokat. Ezt majdnem sikerült is véghezvinnie, ám a sors közbeszólt. A 92 ezer szócikket tartalmazó hatkötetes „Ukrán–magyar szótári adatbázis” (Nyíregyháza, 2000–2003.) ma már könyvészeti ritkaságnak nevezhető. 2005 júniusában jelent meg a „Magyar–ukrán szótár” első kötete (vö. ismertetésemet: MNy. 2006: 108–10). Mivel a munkálatok nagyobb részét elvégezte UDVARI ISTVÁN, nyilvánvalóvá vált, hogy e hiánypótló szótár nem maradhat kéziratban.

A 2005. november 25-én megrendezett IV. Szegedi Ukrainisztikai Konferencián a részvevő magyarországi és kárpátaljai magyar szakemberek egyaránt elsőrangú kérdésnek tekintették a „Magyar–ukrán szótár” 2. kötetének helyzetét, s egyöntetűen a munkálatok mihamarabbi befejezése és a szótár megjelenítése mellett foglaltak állást. A megbeszélésen ROMÁNYUK RENÁTA, a szótári munkálatokban részt vevő munkatárs beszámolt a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékén folyó szótárirói tevékenységről, s referátumában a szótár akkori készültségi állapotáról is említést tett. A tanszék irányítását időközben átvévő ZOLTÁN ANDRÁS egyetemi tanár felügyelete mellett, a Nyíregyházi Főiskola hathatós támogatásával ma már a második kötet is megjelent, noha a belső címlapon UDVARI ISTVÁN főszerkesztő neve immár gyászkeretben szerepel. A szótár megjelenése arról tanúskodik, hogy a magyarországi szlavisták szívügyüknek tekintik a magyar–ukrán kapcsolatokban kulcsfontosságú szerepet betöltő korszerű szótári munkák létét. A korábbi magyar–ukrán és ukrán–magyar szótárak ugyanis vagy már régóta nem kaphatók, vagy kis terjedelmük és gyengébb színvonaluk miatt nem képesek kielégíteni az igényeket.

A most megjelent M–Zs kezdőbetűs szótárkötetben a szócikkek száma 32 277, a két kötet szócikkeinek száma együttesen pedig meghaladja a 71 ezret. Mindezidáig ez a legterjedelmesebb és legbővebb magyar–ukrán szótár.

A szótár második kötete rövid előszóval kezdődik, amely lényegében megismétli az első kötet hasonló tartalmú előszavát. Ezt a rövidítések feloldása és a jelmagyarázat követi, ami szintén ismétli az első kötet hasonló anyagát, de praktikus szempontból mégis indokolható, mert így az olvasónak egy-egy rövidítés feloldásáért nem kell az első kötetet is kézbe vennie. A szócikkek szerkezete természetesen nem változott a második kötetben sem, ezért csak néhány olyan részletre hívom fel a figyelmet, amelyet az első kötet ismertetésekor nem említettem.

Fontos megjegyezni, hogy a szócikkek között a szótárba felvett személynevek becézett alakjának ukrán becézett megfelelője is fel van tüntetve, mint például *Marci* – *Марци*, *Miki* – *Коля*, *Misi* – *Мишко*, *Pali* – *Павлик*, *Panni* – *Ганнуса* (hasonlóval az eddig megjelent szótárakban nem találkozunk). A *Marci* becézett férfinév az *él*, mint *Marci Hevesen* állandósult szókapcsolat *качається*, *як сир у маслі* találó ukrán frazeológiai megfelelője is olvasható. A gazdasági szókincsbe újonnan bekerült szavak között a *marketing*- kezdetű magyar szavak megfelelőiként 16 ukrán szókapcsolat olvasható. De a *Mac*, *megabájt* vagy *megabit* vagy *megabyte*, *pen-komputer*, *penputer*, *printel*, *printer*, *printerhenger*, *web*, *web-böngésző*, *weblap*, *webszerver* nemzetközi neologizmusok is emelik a szótár értékét, mivel a mai élet lassan elképzelhetetlennek tűnik e tárgyak és az őket megnevező fogalmak nélkül. Itt jegyzem meg azonban, hogy a 35. lapon egymás alatt szereplő *megabájt*, *megabit*, *megabyte* címszavak ukrán megfelelőjeként mindhárom esetben a *мегабайт* szerepel, noha a *megabit* természetesen ukránul is *мегабіт*; a *megabájt* és a *megabyte* címszavak esetében pedig elég lett volna az egyiket csak utalószóként szerepeltetni, mint ahogy az – helyesen – például a *macsó* ~ *tacho* esetében történik.

Nekünk, kárpátaljai magyaroknak különösen jó érzés az olyan Trianon előtti magyar helynevek történelmi ukrán megfelelőit olvasni, mint az *Ungvár* – *Унгар* (természetesen a hivatalos *Ужгород* mellett), melléknévként *унгарський* 'ungvári'; hiányoljuk más régi magyar városok történelmi megfelelőit, például a *Beregszász* (*Берегсас*, ukránul hivatalosan *Берегове*), *Munkács* (*Мункач*, ukránul hivatalosan *Мукачеве*, de gyakran az orosz *Мукачево*, illetve *Берегове* névváltozatot használják ukrán szövegben is), *Szőlős* (*Севлюш*, 1946 óta hivatalosan tükörfordítással *Виноградів*) városokét

(a ruszin népnyelvben és a ruszin írott művekben a régi magyar kárpátaljai városokat ma is a történelmi nevükön említik). Számunkra különösen értékes az, hogy a határon túli magyaroknál használatos szójelentés is előfordul, például a *szigorlat* szócikk esetében (2. [határontúli magyaroknál] *залик* 'egyetemi, főiskolai beszámoló', vö. ÉKsz.² 1259–60, amely szerint azonban ez a jelentés csak a kárpátaljai magyarban van meg).

A szótár nem kerüli el a mára történelmivé vált szovjet vonatkozású szavakat és kifejezéseket sem, mint a *marxista*, *marxizmus*, *marxizmus-leninizmus*, *nacionál-szocializmus*, *Német Szocialista Egységpárt*, *szovjet*, *szovjetállam*, *szovjethatalom*, *SZSZKSZ* stb. A magyarban előforduló mozaikszavak ukrán jelentése is helyet kap a szótárban például a *MALÉV* – *Угорська компанія повітряних сполучень*, *MÁV* – *Угорська державна залізниця*, *MGK* – *Економічна палата Угорщини*, *ORI* – *Гастрольно-концертне бюро Угорщини*, *ОП* – *Ощадний банк Угорщини*. Érdekes szócikkeket találunk a változatos gasztronómiai megnevezések között, így megtalálhatók a *paprikáscsirke* – *паприкаш з курчати* és a *paprikáskrumpli* – *картопля з паприкою* ukrán megfelelői, amelyekben a magyarból származó ukrán *паприка* 'paprika' szó szerepel (magyar jövevényszónak tekinti az új ukrán etimológiai szótár is, vö. *Етимологічний словник української мови* 4. Київ, 2004. 285). A *ZH < zárthelyi ~ vizsga* szócikknél *письмовий іспит в екзаме́н*, azaz 'írásbeli vizsga' megfelelőt találunk. A Magyar értelmező kéziszótárban a *zárthelyi* 'felügyelet alatt készített írásbeli (dolgozat)' jelentésben is szerepel, azaz *письмова контрольна робота* 'írásbeli dolgozat' ukrán megfelelőt is lehetett volna közölni. Nem találtam meg a *W* betűs szócikkek között – szemben az első kötetben szereplő *fitnessz*, *fitnessz-szalón*, *fitnesszterem* címszavakkal – a *wellness*, *wellness-hotel* ukrán megfelelőit, noha ezek manapság igen elterjedtek a vendéglátóiparban Magyarországon és Ukrajnában egyaránt.

Megállapítható, hogy a szótár elkészítésében hatalmas munka fekszik, KÓTYUK ISTVÁN főmunkatárs és a munkatársak CSOPEY LÁSZLÓ hagyományát folytatva világszínvonalú munkát végeztek, amely gazdagítja a Kárpát-medencében együtt élő népek kulturális örökségét. Az UDVARI ISTVÁN által szerkesztett ukrán–magyar és magyar–ukrán szótársorozat lehetőséget biztosít a magyar anyanyelvűek számára az ukrán nyelv tanulásához, s elősegíti a sikeres ukrán nyelvvizsga megszerzését. A Kárpátaljai Magyar Főiskola ukrán nyelvtanáráként tapasztalatból állítom, hogy e kétnyelvű szótársorozat munkaeszközzé válik a kárpátaljai magyar felsőoktatásban résztvevőknek, valamint a magyar iskolák tanulóinak és tanárainak egyaránt.

BARÁNYNÉ KOMÁRI ERZSÉBET